

УДК 37.017.4:[378.018.8:373.3.011.3-051](045)

[https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-10\(28\)-341-347](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-10(28)-341-347)

Поліщук Ольга Анатоліївна викладач-стажист кафедри виховних технологій та педагогічної творчості, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, м. Умань, <https://orcid.org/0000-0002-6068-8279>

ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Анотація. Дослідження даної статті зосереджується на актуальній проблемі формування громадянської компетентності у майбутніх вчителів початкової школи. Громадянська компетентність є ключовим аспектом професійної підготовки педагогів, оскільки вона впливає на формування цінностей та навичок учнів із самого початку їх навчання. У статті описуються основні складові громадянської компетентності, включаючи знання про суспільство, критичне мислення, участь у громадському житті, етичність та відповідальність, а також соціальну справедливість. Реалізація цих напрямів забезпечить підготовку фахівців початкової освіти з почуттям власної відповідальності за розвиток і виховання дітей, здатних осмислювати власну педагогічну діяльність з громадянських позицій. Слід урахувати, що громадянська компетентність є залежною від життєвих компетенцій, вона повинна бути багаторівневою структурою, що поєднує громадянське, моральне та національно-патріотичне виховання. Визначено, що сьогодні особливого значення набуває громадянська компетентність особистості, описано необхідність мати сформовану громадянську компетентність майбутньому учителю початкової школи.

Навчання громадянській компетентності допомагає людям розуміти сутність демократії, права та свободи людини, розвивати критичне мислення та вміння аргументувати свою думку, а також стимулює активну участь у громадському житті. Формування громадянської компетентності майбутніх учителів початкової школи є важливим завданням у їх професійній підготовці.

Запропоновані підходи до формування громадянської компетентності включають введення спеціальних курсів, модулів, практичних вправ, проектів, рольових ігор, дебатів, взаємодію з громадськими організаціями, рефлексію, дискусії, а також відображення прикладу самого вчителя. Результати статті підкреслюють важливість розвитку громадянської компетентності вчителів початкової школи для формування активних громадян та побудови сильного громадянського суспільства.

Ключові слова: формування, громадянська компетентність, майбутні вчителі, початкова школа, знання про суспільство, громадське життя, соціальна справедливість.

Polishchuk Olga Anatoliyivna teacher-trainee of the Department of Educational Technologies and Pedagogical Creativity, Uman State Pedagogical University. P. Ticini, <https://orcid.org/0000-0002-6068-8279>

FORMATION OF CIVIC COMPETENCE IN FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS

Abstract. The research of this article focuses on the actual problem of the formation of civic competence among future primary school teachers. Civic competence is a key aspect of teacher training, as it influences the formation of students' values and skills from the very beginning of their education. The article describes the main components of civic competence, including knowledge of society, critical thinking, participation in public life, ethics and responsibility, and social justice. The implementation of these directions will ensure the training of primary education specialists with a sense of personal responsibility for the development and education of children, who are able to understand their own pedagogical activities from a civic perspective. It should be taken into account that civic competence is dependent on life competences, it should be a multi-level structure combining civic, moral and national-patriotic education. It was determined that the civic competence of an individual is of particular importance today, the need to have a formed civic competence for a future primary school teacher is described.

Teaching civic competence helps people understand the essence of democracy, human rights and freedom, develop critical thinking and the ability to argue their opinion, and also stimulates active participation in public life. Formation of civic competence of future primary school teachers is an important task in their professional training.

Proposed approaches to the formation of civic competence include the introduction of special courses, modules, practical exercises, projects, role-playing games, debates, interaction with public organizations, reflection, discussions, as well as reflecting the example of the teacher himself. The results of the article emphasize the importance of developing the civic competence of primary school teachers for the formation of active citizens and building a strong civil society.

Keywords: formation, civic competence, future teachers, primary school, knowledge about society, public life, social justice.

Постановка проблеми. Громадянська компетентність майбутніх учителів початкової школи залишається актуальною і надзвичайно важливою темою у сучасному світі. Освіта має відігравати більшу роль, ніж просто передавати академічні знання, вона має формувати громадянські цінності, виховувати активних громадян, які можуть приймати свідомі рішення, розуміти і реагувати на виклики суспільства.

У початковій школі, коли учні формують своє сприйняття світу і навколишнього середовища, громадянська компетентність вчителів є ключовою. Тому вони мають бути здатні виховувати у школярів прагнення до справедливості, поваги до інших, толерантності та взаєморозуміння. Показувати власний приклад активної участі у громадському житті, розвивати навички співпраці, лідерства, навчати дітей бути відповідальними членами суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі формування громадянської компетентності особистості присвячено низку наукових праць сучасних дослідників: Р. Арцишевський, Т. Бакка, П. Вербицька, О. Кучер, Т. Ладиченко, А. Нікітін, В. Оржеховський, О. Охредько, О. Пометун, С. Позняк, С. Рябов, К. Чорна та інші (становлення й розвиток громадянської освіти як спеціалізованої галузі освіти щодо формування громадянської компетентності); М. Боришевський, Г. Гревцева, З. Возна, Л. Корінна, Р. Мохнюк, О. Муляр, М. Рудь, О. Сухомлинська та інші (чільні категорії громадянської освіти); Т. Ладиченко, Ю. Олексін, О. Пометун, Т. Смагіна, Т. Ремех та інші (сутність та структура громадянської компетентності, шляхи її формування в учнів).

На думку О. Власенко громадянська компетентність – це набір навичок, знань, цінностей і умінь, які дозволяють людині ефективно функціонувати в суспільстві та бути активним громадянином. Вона передбачає розуміння основних принципів демократії, прав людини, соціальної справедливості та громадських структур [2, с. 95].

Незважаючи на велику увагу науковців до цього питання, проблема формування громадянської компетентності у майбутніх вчителів початкової школи й надалі залишається малодослідженою.

Метою статті є розглянути теоретичні засади формування громадянської компетентності у майбутніх вчителів початкової школи.

Виклад основного матеріалу. Навчання громадянській компетентності допомагає людям розуміти сутність демократії, права та свободи людини, розвивати критичне мислення та вміння аргументувати свою думку, а також стимулює активну участь у громадському житті [8, с. 86].

Громадянська компетентність також включає здатність аналізувати соціальні проблеми, висловлювати свої думки та переконання, а також діяти для зміни суспільства на краще [1, с. 76].

У своїх працях, сучасна дослідниця Т. Кравчинська, виокремлює компоненти громадянської компетентності наступним чином:

Знання про суспільство. Громадянська компетентність передбачає розуміння структури суспільства, його історії, політичних та правових систем, економіки та культури. Людина повинна мати базові знання про соціальні інститути, права та обов'язки громадян.

Критичне мислення. Громадянська компетентність передбачає здатність аналізувати і оцінювати інформацію з різних джерел, розрізняти факти від дезінформації та бути критичним до думок і поглядів інших людей. Це важливо для розвитку обґрунтованих поглядів і прийняття свідомих рішень.

Участь у громадському житті. Громадянська компетентність передбачає активну участь у громадських справах і процесах. Це може включати участь у дискусіях, петиціях, мітингах, виборах та інших формах громадської діяльності. Важливо мати здатність співпрацювати з іншими людьми, розуміти різні точки зору і працювати для досягнення спільних цілей.

Етичність та відповідальність. Громадянська компетентність включає розуміння етичних принципів і відповідального поведіння в суспільстві. Це включає повагу до прав і свобод інших людей, толерантність до культурної різноманітності, вміння розв'язувати конфлікти мирним шляхом та приймати відповідальність за свої дії і їх наслідки.

Соціальна справедливість. Громадянська компетентність включає підтримку соціальної справедливості і боротьбу з нерівноправними відносинами в суспільстві. Це може включати активну підтримку прав людини, боротьбу з дискримінацією, залучення до благодійних та волонтерських дій, а також ставлення до екологічних питань та сталого розвитку [6, с. 75].

Відповідно до аналізу складових громадянської компетентності ми бачимо, що вони є досить важливими, оскільки майбутні вчителі початкової школи впливають на формування цінностей і навичок учнів з самого початку їх навчання. Вони мають бути прикладом активних громадян і виховувати школярів свідомими, критично мислячими та відповідальними громадянами свого суспільства. Це допоможе побудувати сильне громадянське суспільство, здатне вирішувати важливі суспільні проблеми і сприяти їх розвитку.

Формування громадянської компетентності майбутніх учителів початкової школи є важливим завданням у їх професійній підготовці. Т. Ремех представляє підходи, які можуть бути використані у практичній діяльності сучасних педагогів.

1. Курси та модулі з громадянської освіти. В освітніх програмах для майбутніх вчителів початкової школи слід включати спеціальні курси або модулі, які зосереджені на розвитку громадянської компетентності. Ці курси можуть охоплювати такі теми, як права людини, демократія, громадська участь, етика та соціальна справедливість.

2. Практичні справи та проекти. Педагогам слід надавати можливості для практичного застосування громадянських навичок. Це можуть бути проекти з аналізу громадських проблем, організація громадських заходів або участь у благодійних акціях. Ці активності допоможуть учителям побачити, як громадянська компетентність може бути впроваджена в реальному житті.

3. *Рольові ігри та дебати.* Вони є ефективними інструментами для розвитку громадянської компетентності, допомагають учням розігравати різні ситуації, де вони можуть виявити свою здатність до аргументації, просування поглядів та співпраці з іншими.

4. *Взаємодія з громадськими організаціями.* Педагог може організувати зустрічі з представниками громадських організацій або запрошувати їх в якості гостей на уроках. Це дозволить учням почути реальні історії та досвід від активних громадян і вчитися від них. Взаємодія з громадськими організаціями також може сприяти залученню учнів до громадської діяльності та вихованню у них почуття громадянської відповідальності.

5. *Рефлексія і дискусії.* Важливо створювати можливості для рефлексії і обговорення громадянських питань. Учні мають мати можливість висловлювати свої думки, обговорювати конкретні теми та розуміти різні погляди. Учителі можуть створювати безпечне та сприятливе середовище для цих дискусій, де кожен голос слухається та поважається.

6. *Приклад вчителя.* Найважливішим елементом формування громадянської компетентності є сам приклад учителя, який має бути активним громадянином, проявляти громадську участь, показувати відповідальність і етичне поведіння. Вони мають бути моделлю громадянських цінностей та демонструвати, як громадянські навички можуть бути застосовані в реальному житті [7, с. 35].

Отже, використання запропонованих засобів та підходів у ході формування громадянської компетентності майбутнього вчителя початкової школи є ключовим елементом для розвитку активної, свідомої та відповідальної громадянської поведінки особистості у суспільстві.

Дослідниця В. Доміна, пропонує майбутнім педагогам дотримуватися основних принципів, які сприятимуть формуванню громадянської компетентності учнів молодшого шкільного віку, а саме:

1. Розуміння власної громадянської ідентичності, державної приналежності, національної, етнічної й культурної ідентичностей, повага до інших культур та етносів.

2. Навички виховання українських традицій і цінностей, а також володіння знаннями, вміннями та навичками, що відповідають європейським цінностям.

3. Розуміння значення національної пам'яті, її розвитку та впливу на суспільно-політичні процеси.

4. Знання принципів демократії та здатність їх застосовувати у повсякденному житті.

5. Розуміння і прийняття цінності прав і свобод людини, вміння захищати свої права та інших.

6. Розуміння і прийняття принципів рівності, толерантності, соціальної справедливості, чесності, вміння втілювати їх у власну поведінку, здатність запобігати та вирішувати конфлікти.

7. Знання й розуміння державного устрою, принципів і методів формування державної політики в усіх сферах суспільного життя на національному, регіональному та місцевому рівнях.

8. Здатність формувати та аргументувати власну позицію, з повагою до відмінних поглядів, якщо вони не порушують прав і гідності інших осіб.

9. Критичний аналіз інформації, розгляд питань з різних позицій і прийняття обґрунтованих рішень.

10. Соціальна комунікація, здатність до солідарних дій та співпраці, формування груп для вирішення проблем спільнот на різних рівнях, зокрема шляхом волонтерської діяльності [4, с. 65].

Висновки. Таким чином, ми бачимо, що громадянська компетентність є актуальною проблемою у сучасному світі. Вона відображає здатність громадян розуміти та брати участь у політичному, соціальному та економічному житті своєї країни. Громадянська компетентність включає схвалення основних прав та обов'язків громадян, знання про демократичні процеси, уміння аналізувати інформацію, мислити критично, приймати обґрунтовані рішення та вміння ефективно співпрацювати з іншими людьми.

Важливо враховувати, що формування громадянської компетентності – це процес, що вимагає часу і постійного розвитку. Учителі початкової школи повинні постійно поглиблювати свої знання та навички в громадянській освіті, бути відкритими до нових ідей і методів, щоб краще готувати своїх учнів до активної громадянської участі та відповідального громадянина України.

Література:

1. Асламова Т. Громадянська освіта: теорія і методика навчання. Київ: Етна, 2018. 174 с.
2. Власненко О. М. Зміст та структура громадянської компетентності. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. 2019. №62. Т.1. С 94–98.
3. Гладун В. Патріотизм як складова формування громадянської компетентності. *Нова педагогічна думка*. 2019. №4. С.145–149.
4. Доміна В. В. Формування громадянської компетентності молодших школярів у контексті національно-патріотичного виховання: методичний посібник. Хмельницький: ХГПА, 2014. 132 с.
5. Забезпечення формування громадянської компетентності у сучасному змісті шкільної освіти. *Історія в школах України*. 2016. № 8. С. 5.
6. Кравчинська Т. С. Формування громадянської компетентності педагога Нової української школи. Вісник післядипломної освіти. Серія: Педагогічні науки. 2018. Вип. 8. (37). С. 74–88.
7. Ремех Т. О. Сутність і структура громадянської компетентності учня нової української школи. *Український педагогічний журнал*. 2018. №2. С.34–41.
8. Шевчук Т. Є. Громадянська компетентність як елемент формування особистості майбутніх фахівців. *Молодий вчений*. 2018. № 4.1(56.1). С.85–88.

References:

1. Aslamova, T. (2018) *Hromadanska osvita: teoria I metodyka navchanya. [Civic education: theory and teaching methods]*. Kyiv: Etna [in Ukrainian].
2. Vlasenko, O. M. (2019). *Zmist ta struktura hromadanskoï kompetentnosti. Pedagogika formuvania tvorchoï osobystosti u vyschii zahalnoosvitnii shkolah. [Content and structure of civic competence. Pedagogy of creative personality formation in higher and secondary schools]. (Vols 1.)* [in Ukrainian].
3. Hladun, V. (2019). Patriotyzm yak skladova formuvania hromadianskoï kompetentnosti. [Patriotism as a component of the formation of civic competence]. *Nova pedagogichna dumka – A new pedagogical thought* 4, 145–149 [in Ukrainian].
4. Domina, V. V. (2014). *Formuvania hromadianskoï kompetentnosti molodshykh shkolariv u konteksti natsionalno-patriotichnoho vyhovania [Formation of civic competence of younger schoolchildren in the context of national-patriotic education: methodical guide]*. Khmelnytskyi: [in Ukrainian].
5. Zabezpechenia formuvania hromadianskoï kompetentnosti u suchasnomu zmisti shkilnoi osvity. Ensuring the formation of civic competence in the modern content of school education. *Istoriya v sholakh Ukrainy*, 8. (2016) [in Ukrainian].
6. Kravchynska, T. C. (2018) Formuvania hromadianskoï kompetentnosti pedahoha Novoi Ukrainскоï shkoly [Formation of civic competence of the teacher of the New Ukrainian School]. *Visnuk pisladyplomnoi osvity— Bulletin of postgraduate education*, 8. (pp 74–88) [in Ukrainian].
7. Remekh, T. O. (2018) Sutnist I struktura hromadianskoï kompetentnosti uchnia Novoi Ukrainскоï shkoly [The essence and structure of civic competence of a student of the new Ukrainian school]. *Ukrainskyi pedagogichnyi zhurnal – Ukrainian Pedagogical Journal*, 2, 34–41 [in Ukrainian].
8. Shevchuk, T. E. (2018) Hromadianska kompetentnist yak element formuvannia osobystosti maibutnikh fahivtsiv [Civic competence as an element of personality formation of future specialists]. *Molodyi uchenyi – A young scientist*, 4.1 (56.1) 85–88. [in Ukrainian].